

Biserica „Sfântul Nicolae” din Turnișor. Pagini inedite din Cronica parohială

Dragoș BOICU

Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu, Facultatea de Teologie „Andrei Șaguna”
“Lucian Blaga” University of Sibiu, “Andrei Șaguna” Faculty of Theology
Personal e-mail: dragosbcu@yahoo.com

Saint Nicholas Church of Turnișor. Unwanted pages of the Parochial Chronicle

The Church of Turnișor is one of the oldest Orthodox churches in Sibiu today, and although its history is not as long or rich as that of the churches situated in the historical center of the medieval town, a series of details about the current life of the Romanians in the old village of Turnișor is reflected in a parochial chronicle written over a century by the priests who served in this church and within this community. The information illustrates the social and demographic evolution of the community as well as the challenges faced by priests in their mission. In their capacity as subjective testimonies, the information provided must also be confronted with other sources, but this does not detract from their importance or the credibility of the authors who have taken due account of what appeared to them relevant.

Keywords: Turnișor, Church history, Orthodox Church, Sibiu, XIX-XX centuries

Preliminarii

Situată pe o mică colină ce se străjuiește Piața Iancu de Hunedoara, biserica cu hramul „Sfântul Ierarh Nicolae” din Turnișor se numără printre cele mai vechi edificii de cult ortodox din Sibiu.

Deși este cunoscut ca un vechi sat săsesc Turnișorul ar fi găzduit până la așezarea coloniștilor saxoni o populație românească, care a fost nevoită să se retragă către Cibin, unde a rămas vatra de baștină a românilor turnișoreni.

Potrivit informațiilor culese de către părintele Nichifor Todor (paroh între 1946 și 1955), de la pastorul evanghelic din Turnișor Dr. Helmuth Klima¹ – un ilustru ucenic al distinsului profesor Ioan Lupuș², localitatea a fost întâia oară atestată documentar într-un act latin din 1327 sub numele *Villa Epponis*, iar ulterior o găsim menționată ca „Villa Eppendorf”

sau „Eppendorf”, de unde a derivat și denumirea de „Neppendorf” sub care este îndeobște cunoscută între locuitorii sași.

Interesant este faptul că aceste nume sunt forme corupte ale denumirii latine de „Villa Oppensis”, care indica existența unei cetăți, fortificații sau turn de pază roman, pe urmele căruia a fost zidită în cursul secolului al XIII-lea clădirea bisericii evanghelice de astăzi. Toponimul românesc de „Turnișor”, precum și cel maghiar de „Kistorony” atestă și ele existența unei clădiri defensive sau de supraveghere, iar Pr. Protop. Nichifor Todor reține obișnuința românilor de a zice: „mă duc în «Turn», recte în Turnișor”³. Dar românii contemporani lui nu aveau cunoștință de edificiul roman și cel mai probabil se refereau la turnul bisericii fortificate, construit în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea deasupra basilicii romanice ridicată în secolul al XIII-lea de către sași catolici și care din anul

1536 îmbrățișaseră luteranismul împreună cu preotul lor Mihail Binder.

Situat la câțiva kilometri de centurile de fortificații ale Sibiului medieval, Turnișorul a fost expus în fața vitregiilor istoriei. Astfel, la 22 ianuarie 1403 a fost pradat și ars de turci, mulți locuitori fiind luați cu ei drept robi. Un caz similar s-a petrecut la 15 octombrie 1529 când satul a fost incendiat de mercenarii lui Ioan Zapolya și aliații turci, așa cum vor face și trupele maghiare ale principelui Sigismund Bathory la 28 noiembrie 1601, luând cu ei și mulți prizonieri. Un nou incendiu provocat de trupele lui Sigismund a avut loc după doar un an, la 27 ianuarie 1603.

După intrarea trupelor austriece în Sibiu în anul 1686 și după consolidarea stăpânirii habsburge în sudul Transilvaniei încep să se sistematizeze primele informații precise despre locuitorii Turnișorului. Astfel, în anul 1691 sunt menționați: un morar, patru văduve, opt familii de români și 24 familii de sași. Două decenii mai târziu (1712) în componența satului figurau 28 gospodării de sași și 5 gospodării de români. După epidemia de ciumă din anul 1719, soldată cu moartea a 55 de români și 52 de sași, în 1721 autoritatea fiscală avea în evidență 34 familii românești și 25 familii săsești. Dinamica demografică avea să se schimbe în timpul domniei împăratului Carol al VI-lea care a dispus relocarea unui număr considerabil de austrieci luterani (așa-numiții landleri) în localitățile Turnișor și Cristian. Cele două comunități vor evolua atât de mult în următor veac încât la sfârșitul sec. XIX erau înregistrați 1823 luterani și 474 ortodocși.

Elementul săsesc va rămâne dominant și în prima jumătate a secolului X, la recensământul din 1930 fiind înregistrați 2991 de etnici germani, 546 de români și 27 de maghiari⁴. Sub aspect confesional populația era alcătuită din 2.972 luterani, 537 ortodocși, 30 romano-catolici⁵.

În ceea ce privește statutul localității trebuie menționat că în 1502 Turnișorul a fost declarat suburbie a Sibiului, iar printr-un act guvernamental din 1804 localitatea era numită comună independentă, pentru ca după cel de-al Doilea Război Mondial să redevină suburbie a municipiului Sibiu.

Biserica ortodoxă din Turnișor. Scurt istoric și prezentare

În baza Edictului de concivilitate din 22 martie 1781, respectiv a Edictului de toleranță din 8 noiembrie 1781⁶, creșterea semnificativă a populației de etnie română din Turnișor a favorizat formarea parohiei ortodoxe române și construirea unui edificiu de cult propriu în preajma anului 1800. Pe o filă a *Mineii lunii martie*, apare o mențiune în scriere chirilică făcută de protopopul „deplin” al Scaunului Sibiului, Ilie Popovici:

„Acest mineiu ce să zice luna lui Martie, s-au cumpărat din aviarea [ilizibil] Dumniilor Salomia, muiarea lui Avram Apolgan (crâsnicul de atunci), Sara, muiarea lui Zaharie Matei, Maria, muiarea lui Lazăr Banciu cel Tânăr și Ana lui Petru Părău din Turnișor. Și s-au dat la această sfântă bisearică, caria să zice la Pravoslavnica Bisearică Grecească Neunită, care acum dintru întâiu s-au zidit, întru acest sat Turnișor din Scaunul Sibiului, unde să prăznuiește hramu Sfântului Ierarh Nicolae, pentru vecinica lor și a tot niamu lor pomenire, scriind în vremea aceasta eu cârmuitor și deplin protopop eu Ilie Popovici întru acest scaun a Sibiului și neunit paroh în forștatu (periferia) Sibiului. Turnișor, 20 februarie 1812⁷.”

Aceasta ar fi prima atestare a bisericii ortodoxe din localitate, și de aceea s-a considerat că acest an coincide cu cel al zidirii sau al sfințirii bisericii, deși este mult mai probabil ca ea să fi fost ridicată deja cu câțiva ani înainte de donația consemnată.

Câțiva ani mai târziu este întocmit un contract între comunitatea ortodoxă și crâsnicul Adam Apolzan, ceea ce denotă o organizare destul de riguroasă a parohiei românești din localitate. Textul a fost descifrat după actul original de către preot paroh Nichifor Todor la 26 mai 1947, fiind realizate și o serie de observații:

„Revers (Contract)

Prin care eu mai jos iscălitul alegându-mă de către pravoslavnica obște numită a Turnișorului întru crâsnic sfinteii biserici acesteia următoare(le) mă leg a le păzi:

1. Biserica în toată sâmbăta seara și spre praznice să o mătur frumos să o curăț de praf și de păianjeni.
2. Să port grijă Duminica și de focul din cădelniță ca să nu se aprindă ceva și să ardă.
3. De va cădea vreo țigla de pe biserică să fie dator a o pune la loc sau altă lipsă de făcut, sau de dres, la biserică sau la casa preotului nostru orice-ar fi, cei dintâi dând de știre preotului și bătrânilor și după cum vor așeza cu toții, și hotărî, așa să fie dator a face, a drege și a împlini, iar din capul meu să nu fie slobod nimic a face din banii bisericii fără știrea preotului și a celorlalți bătrâni măcar un crăițar sub lipsăre a lua și a cheltui să nu fie slobod, și la lipsa ce-ar veni de-a se face cheltuială de totdeauna dumnealor să o fac cunoscută și pentru depărtarea prepasului să se facă 2 protocoale. Într-unul să scrie ce se adună și [în] celălalt ce se cheltuiește și la sfârșitul fiecărui an să se facă socoteala ca să se știe ce s-a adunat și ce s-a cheltuit.
4. Către preot toată supunerea și ascultarea să o arăt, ceea ce mi-ar porunci sfinția sa cinstitul locului protopop cu dragoste fără ponoslu să le împlinesc și înaintea acestora totdeauna

cu față veselă și cu blândețe să mă arăt.

5. Orice lipsă bisericească ar fi a se împlini sau cantor ori dascăl a pune sau a plăti fără știrea și voința preotului și a norodului nici într-un chip să nu fiu slobod a face și a împlini.

6. Bani ce se vor aduna în biserică totdeauna în față celorlalți bătrâni să-i număr și numărându-i să se scrie prin cantor sau dascăl în protocolul bisericii, apoi să se bage în ladă asemenea și ce s-ar da dintrânșii în față bătrânilor celorlalți să se scoată din ladă și iarăși în protocol să se însemneze iar mai pe urmă.

7. Simbria preotului după sunetul contractului să fiu dator a i-o scoate de la poporeni. Care mai sus puncte precum m-am legat a le păzi și numai până când acelea le voi păzi să mă știu vrednic șujirii acesteia prin iscălitura numelui și punerea degetului. În loc de pecete le întăresc în față scrișilor mai jos martori: Turnișor 20 iunie 1818.x Adam Apolzan C r â s n i c M a r t o r i X Rosalim Vâlc..X Stan Topolog X Nițu Muntean..X Simion Muntian X Opriș Pătruțiu..X Gligor Muntian X Rosali Muntean..X Ioan Muntian X Silivestru Părău Prin mine Nicolae Sântion / 7 / Turnișor Reversul crâsnicului Adam Apolzan din Turnișor și de către cine se lasă în puterea sa, Ilie Popovicu, protop. Sibiului”

Părintele Nichifor Todor face îndată legătura dintre noul crâsnic și donatoarea *Mineiului pentru luna martie*, fiind subliniat și faptul că „obiceiul de a nota sumele în carnetul de discuri prin cantor s-a menținut până în anul 1954 când l-am dat epitropiei”⁸. Documentul oferă o prețioasă mărturie despre responsabilitățile crâsnicului față de biserică, preot și comunitate, devenind interfața dintre credincioși și preot, dar mai ales îngrijitorul edificiului pe care se angajează să îl păstreze curat și ordonat. Un alt detaliu care ne atrage atenția este legat de lădița în care erau depuse sumele strânse de la enoriași, care era încă în uz la momentul transliterării reversului (1947).

Ctitoria românilor turnișoreni nu se distinge cu nimic sub aspect arhitectonic de bisericile ortodoxe construite la cumpănă dintre secolele XVIII și XIX, având forma simplă de navă încheiată cu o absidă semicirculară. Edificiul propriu-zis a fost construit din cărămidă și piatră, folosindu-se ca liant var stins, pentru a înălța zidurile de circa un metru grosime. În ciuda robusteții sale, biserică are dimensiuni modeste ceea ce lasă loc unei suprafețe de doar 70 m².

Chiar și așa interiorul respectă împărțirea

tradițională a lăcașurilor de cult ortodoxe: Altarul, destul de spațios, este despărțit printr-o tâmplă de zid de naosul de formă pătrată (6 x 6 m), pe care se sprijină o mică boltă. Catapeteasma este împodobită de o cruce de lemn și molenii, iar pe dosul crucii (astăzi restaurată) se găsește inscripția cu caractere chirilice datată în 1793:

„Vasile Zugrav Selițk martie 20 anul 1793: Făcutusau lui Isau zugrav aceasta Sfântă cruce cu toată familia bunului Stoia Bodil împreună cu nora lui mare a lui copii împreună să fie pomenirea lor și la tot neamul lor”.

De aici putem trage concluzia că deși anul construirii bisericii ortodoxe din Turnișor este considerat 1812, prezența acestei piese de pe iconostas poate împinge data edificării lăcașului de cult până către ultimul deceniu al secolului al XVIII-lea

Delimitarea de pronaos se face prin intermediul unui timpan sprijinit pe doi stâlpi puternici, cu capiteluri frumos ornamentate, legați prin intermediul a trei arce de semicoloanele zidite pe pereții laterali, dar și prin ziduri scunde (astăzi demolate). Pronaosul dreptunghiular (5 x 6 m) este parțial acoperit de un cafas decorat cu panouri de lemn.

Dat fiind contextul social și politic al timpului, turnul-clopotniță nu a fost construit decât în anul 1883, fiind adăugat în prelungirea pronaosului în partea de apus a edificiului. În turn a fost amplasat un clopot datat la 1890, pe care încă se mai distinge inscripția „Wilhelm Gottschling Hermannstadt 1890” realizată cu caractere gotice, care însoțesc o reprezentare Fecioarei Maria cu Pruncul. Acest clopot se numără printre primele produse în turnătoria de clopote, pompe, robinete a lui Wilhelm Gottschling, fondată 1830 în Sighișoara, și care în 1890 tocmai se stabilise la Sibiu⁹.

Două decenii mai târziu, în 1903, parohia ortodoxă din Turnișor era înzestrată cu o școală confesională cu două săli de clasă, la care se mai adăuga o casă parohială și dependențele specifice mediului rural, finalizate la sfârșitul aceluiași an, după cum indică preotul Ioan Mișu în *Cronica parohială*.

Nu avem informații despre pictura edificiului, dar cu toate acestea se știe cu certitudine că „din anul 1812 datează patru foarte frumoase icoane împărătești, păstrate în Colecția Arhiepiscopiei Sibiului, «Iisus Marele Arhiereu» – datată 1812, «Maica Domnului cu Pruncul» – semnată *Ioan Zug[rav] Pop[laca]*, «Sfântul Ierarh Nicolae» și «Sfântul Arhanghel Mihail». Publicate cu câțiva ani în urmă, însă, fără a li se fi lămurit proveniența,²⁹ am putut stabili, regăsindu-le menționate între piesele înregistrate într-un vechi inventar al patrimoniului bisericii «Sfântul Nicolae», din Turnișor”¹⁰.

O primă pictare a lăcașului de cult este atestată în anul 1910, când Nicolae Nemițiu, arendaș de moară în satul Paloș, a finanțat pictura bisericii, executată de meșterul zugrav Ivan Stanciu din Sibiu și V. Haas, care au pictat după modelele din catedrala din Sibiu în vopsele de apă-tempera, iar iconostasul în ulei, cu busturile celor doisprezece apostoli”. Lucrarea s-a terminat de sărbătoarea de Paștilor și a costat 760 de coroane¹¹. Interesant este faptul că, alcătuind un rezumat al activității pastorale Părintele Nichifor Todor nota în 1955 că la sosirea sa în parohie din anul 1946 a găsit biserica „sărăcuță [...] aici în gura Sibiului, fără pictură, doar zugrăvită”¹², ceea ce indică acoperirea picturii din cauza proastei calități, sau deteriorarea ei galopantă și înlocuirea ei cu „zugrăveală”.

În timpul Primului Război Mondial lăcașul de cult a fost afectat de tirurile trupelor române, pătrunse în Ardeal pe Valea Oltului. Întrucât turla bisericii era folosită ca post de observare de către armata habsburgă, bateriile de artilerie românești au deschis focul asupra acestui obiectiv, afectând turnul și înlesnind o degradare galopantă a structurii de lemn expus intemperiei, ceea ce a dus la prăbușirea crucii de pe turlă¹³. Ulterior, comitetul parohial a luat în consecință decizia de a înlocui și de a reface lemnăria, consolidând astfel turnul. Șura care deservea casa parohială a fost distrusă în totalitate, fiind refăcută abia în 1934.

Potrivit cronicii parohiale pictarea iconostasului și a ușilor împărătești s-a finalizat în anul 1921, dar părintele Nichifor Todor ține să noteze și calitatea slabă a acestui decor mural. În urma vizitei canonice efectuate la 20 iulie 1925 de către protopopul Emilian Cioran s-a semnalat faptul că biserica avea în uz un antimis sfințit în anul 1897 de către mitropolitul primat Iosif Gheorghian (1886-1893, 1896-1909) pe seama parohiei Bușteni, jud. Prahova. În același proces verbal se consemna decizia consiliului parohial de a transforma școala confesională în „casă culturală” (obiectiv pus în practică abia în 1928)¹⁴, precum și organizarea asociației de tineret, activă încă din 1908, după așa-numitele „statute ale societății «Sfântul Gheorghe»”¹⁵.

Ca urmare a unei noi vizite canonice întreprinse de către protopopul Emilian Cioran la 11 august 1926 s-a dispus renovarea exterioară a bisericii și zugrăvirea soclului până la brâu în interior, acțiuni care s-au materializat în anul următor (1927), când au mai fost pictați și cei patru evangheliști în aceeași manieră „slabă”, după cum menționează tot părintele Nichifor Todor¹⁶.

Tot în anul 1927 este achiziționat și instalat un al doilea clopot, mult mai mare pe seama comunității din Turnișor, pe care găsim inscripția „Veniți să laudăm pe Domnul. Făcut din fondul Bisericii Ort. Române din Turnișor – anul 1927” alături de numele meșterilor care l-au realizat „Schieb și Kauntz – Sibiu”. Este vorba

de turnătorii de clopote deținută de Schieb & Kauntz, care împreună cu turnătorii de clopote a lui Moise Farcaș, au preluat afacerea lui W. Gottschling¹⁷.

În procesul-verbal întocmit după vizita canonică a protopopului Emilian Cioran la 28 septembrie 1933 sunt menționate noi reparații, în vreme ce în raportul din 25 octombrie 1935 prevede achiziționarea a încă unei mici sobe de teracotă pentru încălzirea lăcașului de cult¹⁸, adăugându-se sobei de teracotă procurată în anul 1925.

Un pas important s-a făcut în anul 1930, când „s-a instalat curentul electric în biserică”¹⁹, iar patru ani mai târziu sunt schimbate toate ferestrele sfântului locaș. Cimitirul a beneficiat și el de grija consiliului parohial care a decis îngrădirea cu un gard de scânduri (1932), precum și înzestrarea cu un car mortuar (1935).

Configurația parohiei s-a schimbat și mai mult după cel de-al Doilea Război Mondial, o dată cu sosirea în anii 1945-1946 a unui nou lot de „coloniști” români veniți din comunele Poplaca, Tilișca și Vale, precum și din alte localități, majorând populația ortodoxă de la 500 la peste 1800 suflete, „venite de pe unde necazul le-a împins spre o viață ceva mai ușoară. Deci [parohia este] fără o tradiție străveche și uniformă și fără rădăcini ancestrale”²⁰. Caracterul eterogen avea să fie subliniat de către părintele Dionisie Turcu atunci când menționa că membrii parohiei proveneau din 125 de orașe și sate²¹.

După mai bine de 10 de ani trecuți de la conflagrația mondială s-au făcut noi amenajări, cimentându-se șopronul în care era păstrat carul mortuar (1956) și împrejmuindu-se cimitirul cu stâlpi de beton (1957) și sârmă ghimpată (1958). Accesul în curtea bisericii a fost facilitat prin turnarea unor trepte din beton. Biserica a fost și ea vizată de câteva modificări pe care le evidențiază părintele Laurean Neagu în aceeași cronică: îngroparea instalației electrice în pereți, „zugrăvirea” interiorului, precum și împodobirea crucii de pe iconostasul de zid cu o „garnitură de lumini electrice”. La acestea s-au adăugat mutarea monumentului eroilor în curtea bisericii și asfaltarea acesteia²². Tot în această perioadă, pe esplanada care străjuiește Piața Iancu de Hunedoara a fost poziționat un transformator electric, cu care autoritățile comuniste au încercat să obțină profilul bisericii care domina zona.

O serie de îmbunătățiri sunt realizate și în timpul păstoririi părintelui Dionisie Turcu, care și-a asumat sarcina străngerii de fonduri pentru pictarea bisericii în tehnica frescă, lucrare executată de către familia Valeria, Ioan și fiul Nelu Căzilă, și finalizată în anul 1985, fiind sfințită de ÎPS Antonie Plămădeala la 14 iulie 1985²³. Ulterior, în perioada 2012-2014, pictorul Marin Verza, va coordona lucrări de restaurare a picturii.

Suprafața mică a edificiului a impus o concentrare pe principalele teme iconografice și redarea scenelor celor mai semnificative. Astfel, în naos, sub cupola

de dimensiuni reduse pe care este reprezentat Pantocratorul, din viața Mântuitorului s-au zugrăvit doar Nașterea sa (timpanul de sud), Botezul (timpanul de vest, deasupra stâlpilor) și Pogorârea la iad (timpanul de nord), în vreme ce registrele inferioare lasă loc mai degrabă simbolic cetelor de sfinți.

Următorul paroh, Ioan Covaci se va îngriji de zugrăvirea exterioară a bisericii și de construirea unor noi anexe. În anul 2006, la inițiativa preotului Ioan Covaci și cu aprobarea Consiliului Parohial, casa parohială este vândută.

Cronica parohială – mărturia unui veac de pastorație ortodoxă în Turnișor (1893-2001)

În anul 1893, preotul paroh Nicolae Țintea creează „Chronica parohiei ortodoxe orientale Turnișor”, un caiet de dictando cu coperte cartonate ce cuprinde 100 de file de dimensiunea de aproximativ 30x20 cm, dintre care doar 18 file sunt completate cu informații ce țin de istoricul parohiei, dar mai ales de realizările fiecărui păstor în parte.

În ceea ce-i privește pe preoții care au slujit la altarul acestui sfânt locaș în secolul al XIX-lea nu avem suficiente date, păstrându-se numele lor în pomelnicul bisericii și în cronica parohială. Astfel îl găsim menționat pe preotul *Nicolae Tănase* între 28 mai 1812 și 1 noiembrie 1816 (4 ani și 5 luni), fiind urmat de părintele *George Bobeș* care a păstorit comunitatea între 1 noiembrie 1816 și 5 mai 1847 (30 ani și 7 luni). Din timpul său s-a păstrat un foarte interesant „revers”, un angajament semnat la 20 iunie 1818 de către crâșnicul Adam Apolzan, care se obliga în 7 puncte să îngrijească biserica și să ajute la organizarea comunității, precum și la susținerea financiară a preotului.

Pentru un interval mai scurt, între 5 mai 1847 și 9 iulie 1850 (3 ani și 3 luni), la altar va sluji preotul *Teodor Nețsa*, care va deveni secretarul episcopului de atunci Andrei Șaguna și i se va încredința ulterior păstoria credincioșilor ortodocși români din Gușterița. Tot pentru o scurtă perioadă de timp, între 9 iulie 1850 și 4 februarie 1855 (4 ani și 7 luni), obștea din Turnișor va fi cârmuită de părintele *Iacob Popoviciu*, căruia i-a urmat preotul *Nicolae Țintea* începând cu 4 februarie 1855 și până în 23 iunie 1901 (46 ani și 5 luni). Activitatea îndelungată desfășurată aici a fost înlesnită și de faptul că acesta făcea parte dintr-o familie stabilită în Turnișor, fiind receptat de comunitate ca fiu și în același timp păstor al obștii. În această calitate, dar mai mult ca răspuns la inițiativa marelui Șaguna de a deschide cât mai multe școli populare, părintele Nicolae Țintea întocmea la 1 noiembrie 1857 un „Protocol pentru deschiderea Skoalei pe sama Skolei reseriteane în Satul Turnișor cercul Sibiului, Protopiatalu I-lui Transilvania” pentru anul școlar 1857/1858. Tot pe durata păstoririi sale, la inițiativa protopresbiterului

tractual Simion Popescu, în urma vizitei canonice din 15 decembrie 1883, comitetul parohial a alcătuit un „Act fundațional” prin care se puneau bazele unui fond (începând cu 1884) menit să reunească o serie de taxe percepute la serviciile religioase și care, împreună cu donațiile benevole, să permită în timp susținerea și întreținerea bisericii prin simpla încasare a dobânzii, care în primii 20 ani trebuia adăugată în acest depozit pentru a-i crește valoarea.

După vacantarea parohiei la mijlocul anului 1901, mitropolitul Ioan Mețianu ar fi ezitat să facă o nouă numire, astfel încât l-a desemnat pe părintele *Ioan Mihu* să administreze biserica și necesitățile spirituale ale credincioșilor din Turnișor în intervalul cuprins între 16 martie 1902 și 5 mai 1905 (3 ani și 2 luni). În timpul său începe completarea propriu-zisă a „Chronicii parohiei ortodoxe orientale Turnișor”, creată în anul 1893 de către preotul paroh Nicolae Țintea. De altfel, datorită însemnărilor părintelui Ioan Mihu s-au transmis și puținele date despre parohii acestei biserici, precum și despre istoria localității, respectiv despre configurația comunității, care număra în anul 1904 120 de familii (445 de suflete), îndemnându-i pe „toți viitorii preoți care vor fi în această parohie se însemne toate momentele delipsă în ceastă prețuită cronică parohială”²⁴.

Din scurtele sale însemnări aflăm și de ce s-a tergiversat ocuparea parohiei: „Mai este de amintit că în decursul acestui an s-au înfăptuit de 3 ori alegerea de paroch, fiind mare neînțelegere din cauze de interese particulare, cari neînțelegeri au izbucnit, cu toată furia din partea unei minorități în frunte cu crâșmariul Ioan Radu, care abusiv voia se stoarcă de la candidații unele favoruri de venite, înse prin cercetarea din 5 nov. a.c. și prin rezoluțiunea consistorială Nr. 11494B/904 s-au suspendat acel președinte și s-au pus capăt tuturor abuzurilor, și totodată fiind alegerea clericului abs. Romul Platoș în toată regula, acela s-a întărit din parte cons. arhiep. de paroch al comunei Turnișor” (31 decembrie 1904)²⁵.

Chiar și așa sosirea noului paroh a fost amânată până la 5 mai anul următor când protopopul va oficia instalarea propriu-zisă, fiind precedată de un transfer al gestiunii în 29 aprilie 1905 de la preotul administrator Ioan Mihu către *Romul Platoș*.

Însemnările noului preot clarifică întârzierea instalării: Ioan Radu, cărciumarul parvenit care, „prin învățarea lui în societate a prins o spoială de cultură semidoctă, iar prin conveniri cu oameni studiați și-a câștigat și anumite cunoștințe politice și sociale” a ajuns membru al comitetului parohial, iar din anul 1904 devine chiar președintele acestuia, dar în urma intervenției consistoriului este demis, ajungându-se la un consens asupra numirii următorului preot²⁶. Deși părintele Romul nu este atât de direct precum Ioan Mihu, se subînțelege că miza urmărită de Ioan Radu

era în cele din urmă accesul la fondul creat cu 20 de ani în urmă și de care nimeni nu se putuse atinge până acum. De aceea „abusiv voia se stoarcă de la candidați unele favoruri de venite”. Deși a fost suspendat, Ioan Radu face prin relațiile create o sesizare către „Ministrul de Culte cumcă fondurile pentru întregirea salariului parochului prin rotație de la stat nu ar corespunde adevărului fiind venitele mai mari, arătând sume neadevurate”²⁷. Prin urmare în anul 1905 are loc o investigație a presupusei evaziuni fiscale, și în urma neregulilor descoperite se recurge la retragerea a 250 de florini pe an pe perioadă nedeterminată din veniturile preotului²⁸.

Părintele Romul Platoș, probabil fiul sau rudă cu învățătorul Ioan Platoș, era originar din Turnișor și a păstorit această comunitate între 5 mai 1905 și 6 august 1916 (11 ani până în și 3 luni), remarcându-se în mod deosebit prin activitatea omiletică, iar o parte din predicile sale au fost publicate chiar în paginile Revistei Teologice.

În timpul păstoririi sale s-a început din 1906 „reorganizarea tinerimei pe baze morale și culturale, formându-se într-o societate cu anumite drepturi și datorințe cuprinse în un Regulament al tinereimei care în 1908 a primit și aprobarea P. Ven. Consistor Archidieceșan”²⁹. Pentru susținerea activităților formatoare s-a recurs la o taxă de înscriere strânsă într-un fond anume, „cu menire de a se edifica la timpul său o sală de joc pentru tinerime”³⁰. Totuși, în ciuda bunelor intenții ale părintelui Roman Platoș, în câțiva ani organizația s-a destrămat tot sub influența cârciumarului Ioan Radu. În paralel parohul s-a dedicat formării în 1907 a unui cor bărbătesc pe patru voci „la început cu menirea numai a executării cântărilor funebreale la înmormântări și parastase, având și numirea de Cor funebral”. Din următorul an corul a devenit o prezență nelipsită de la toate evenimentele comunității din Turnișor.

Spre finalul activității sale în această parohie a fost cooptat de către Dr. Vasile Stan, Ioan B. Boiu și Dr. Silviu Dragomir între membrii fondatori ai „Federației însoțirilor”, o cooperativă ce urmărea să dezvolte spiritul asocierilor și reuniunilor agricole prin punerea în comun a resurselor pentru a atinge un prag rezonabil de productivitate și profit. Dacă ținem cont și de faptul turnișoreni care lucrau în America și-au donat terenurile agricole bisericii de aici³¹, nu ne miră preocuparea părintelui Romul Platoș și pentru acest aspect. Înzestrat cu o „înaltă conștiință a demnității sacerdotale”, dar și cu un sentiment de responsabilitate față de necesitățile conaționaliilor săi a reprezentat onorabil obștea românească în fața autorităților săsești din localitate. Din păcate activitatea lui s-a încheiat subit, fiind răpus de tuberculoză la 6 august 1916.

Din ianuarie 1917 și până în octombrie 1940 (22 ani și 10 luni) comunitatea din Turnișor a fost

încredințată părintelui Nicolae Topolog. Originar și el din Turnișor, născut la 11 septembrie 1891, Nicolae Topolog a făcut „școala poporală confesională” din localitatea natală, după care a urmat primele șase clase la Gimnaziul de Stat din Sibiu (azi Colegiul „Gheorghe Lazăr”), continuând la Gimnaziul Ortodox Român „Andrei Șaguna” din Brașov pe care l-a absolvit în 1912. În toamna aceluiași an se înscrie la Institutul Teologic din Sibiu, finalizându-și studiile în 1915. În ianuarie 1917 este ales preot al parohiei din Turnișor, fiind hirotonit diacon și preot în aprilie 1917 la Oradea de către mitropolitul Vasile Mangra care se afla acolo „în refugiu” împreună întregul Consistoriu sibian și Institutul teologic³². Nu a putut să se dedice comunității pentru care a fost hirotonit întrucât a fost înrolat în armata austro-ungară și trimis pe frontul italian, de unde i s-a îngăduit să se întoarcă abia în toamna anului 1918.

Înzestrat cu alese calități muzicale a absolvit și Conservatorul din Cluj și a activat ca profesor de muzică la Academia Teologică „Andreiană” și la Școala de Cântăreți Bisericești „Dimitrie Cuțan” din Sibiu. Și corul bisericii din Turnișor, a cunoscut sub conducerea părintelui Nicolae Topolog o perioadă de înflorire, fiind solicitat de Asociațiunea Transilvană pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român din Sibiu, care în unele duminici îi ducea pe membrii ansamblului în diferite comune unde cântau, țineau spectacole de teatru și poezie, iar din veniturile realizate se procurau diverse materiale pentru „Casa Culturală” din Turnișor³³.

După Dictatul de la Viena din 30 august 1940 și după acțiunile violente ale trupelor horthyste, părintele s-a refugiat, la insistențele soției³⁴, la București din octombrie 1940 unde a fost numit paroh al bisericii „Mavrogheni” până în anul 1953, cât a fost numit preot la biserica „Sfântul Ioan Botezătorul” din Vălenii de Munte, unde s-a și stins din viață la 6 mai 1975³⁵. Din păcate, în afara câtorva procese-verbale nu ni s-a păstrat nicio însemnare de-a părintelui Topolog în Cronica parohială.

După plecarea sa din Turnișor, parohia a fost administrată între octombrie 1940 și 5 februarie 1946 (5 ani și 5 luni) de către preotul Ioan Langa, care activa ca arhivar consistorial în vreme ce soția sa „funcționa conducătoare la grădinița de copii” din Turnișor. „Om liniștit și serios, mai puțin talentat și înzestrat cu însușiri de păstor, a făcut ce a putut măcar pentru păstrarea credincioșilor”³⁶. Deși serviciul de la centrul eparhial îi lăsa prea puțin timp să se ocupe propriu-zis de parohie, prin temperamentul său plăcut părintele Ioan Langa a reușit performanța de a consolida comunitatea pe perioada celui de-al Doilea Război Mondial. Cel mai probabil el este autorul unei serii de însemnări în Cronică, dar paginile respective au fost tăiate, conținând texte considerate incompatibile cu

turnura evenimentelor și cu regimul politic instaurat după 6 martie 1945 (paginile 6-9 f.v.).

Din 5 februarie 1946 și până în iulie 1955, timp de 9 ani și 3 luni, comunitatea din Turnișor a fost încredințată părintelui Nichifor Todor. Născut în localitatea Drâmbar-Teleac din județul Alba la 30 aprilie 1915, a absolvit școala primară în satul natal, apoi Liceul „Mihai Viteazul” Alba Iulia, iar în perioada 1935-1939 a urmat cursurile Institutului Teologic Universitar Sibiu. În 1939 este trimis ca bursier al Arhiepiscopiei Sibiului la Academia Teologică din Cernăuți, după care funcționează ca secretar al Institutului Teologic Universitar Sibiu. În 27 octombrie 1940 se căsătorește cu Elvira Morușca – nepoata episcopului Policarp Morușca –, având patru copii: Nichifor, Teofil, Mihai Andrei și Elvira Felicia³⁷. La 23 noiembrie 1940, a fost hirotonit preot de episcopul Vasile Stan, în Capela mitropolitană, pe seama Parohiei Ilimbav, unde a păstorit comunitatea în intervalul 1941-1945, după care a fost transferat din februarie 1946 la Turnișor, instalarea având loc la 3 martie în prezența protopopului Mihail Neagu și a diaconului prof. dr. Nicolae Mladin.

Totuși comunitatea l-a primit cu rezervă pe noul păstor, așa cum și consemnează în *Cronica parohială*, întrucât turnișorenii erau dezamăgiți că nu s-a ținut cont de voia lor de a-l aduce înapoi pe părintele Nicolae Topolog sau de a obține transferul pentru un alt fiu al satului, Alexandru Sasu, pe atunci preot în Colun, preferând chiar și numirea definitivă a fostului administrator Ioan Langa.

Considerându-se „cel mai mic între apostoli” în această „împeștiată, adevărată «Galilee a neamurilor», greu de controlat și de sudat”, părintele Nicolae s-a confruntat de la început cu „o sărăcie și duhovnicească și materială a parohiei ca după război”. La aceasta s-a adăugat o serie de șapte furturi din biserică, „nemairămânând nici măcar o palmă de pânză”. În contextul noii dinamici demografice și a stabilirii a încă 1000 de persoane în localitate, noul preot a constatat cu durere că „parohia propriu-zisă a rămas și de acum înainte tot cum a fost aproape înainte de colonizare – ceilalți fiind complet străini de biserică în general”³⁸.

Chiar și așa, nici impresia pe care i-au creat-o locuitorii mai vechi ai Turnișorului nu a fost mai bună, considerându-i „oameni de-o structură sufletească minoră și cu înclinări spre beție”³⁹, „zdruncinați și neîntăriți în convingerea religioasă”⁴⁰, situație datorată concentrării preoților pe situația economică a parohiei în detrimentul vieții duhovnicești.

În consecință și-a dat interesul să-și îndeplinească toate îndatoririle, săvârșind cu multă râvnă serviciile divine, trezind „în sufletele credincioșilor sentimentul religios și i-a apropiat de sfânta biserică” pe păstoriții săi⁴¹. A reușit chiar să le inspire „sentimentul de jertfă pentru lucrul bun în interes bisericesc. Cu jertfa

credincioșilor din parohie a realizat lucrarea de mare importanță pentru biserică, înfrumusețarea interiorului ei cu strane noi din stejar [...] A închis cu uși tinda bisericii și a mozaicat-o, dându-i înfățișare plăcută”⁴².

Cele 40 de strane de stejar menționate în *Cronica parohială* au fost sculptate împreună cu un nou set de uși împărătești și diaconești de către meșterul R. Lorentz, care finalizează aceste lucrări în anul 1952⁴³.

Părintele Nichifor Todor a fost numit protopop între 1 ianuarie 1951 și 1 martie 1954, când, în urma unui joc de culise se retrage, fiind numit în locul său preotul Aurel Radu. Tot începând cu 1 martie 1954, figura ca preot II la parohia Sibiu-Cibin, iar din iunie același an este transferat ca preot II la parohia Sibiu-Iosefin, dar slujbele le săvârșește în continuare în Turnișor. Abia din iunie 1955 este transferat cu adevărat la parohia Sibiu-Trei Stejari, unde se va face remarcat printr-o intensă activitate pastorală și misionară. Totuși a continuat să locuiască în casa parohială cu noul preot până în octombrie 1955.

Cel de-al unsprezecelea paroh al comunității din Turnișor a fost părintele Laurean Neagu care a păstorit între 6 iunie 1955 și 1 noiembrie 1973 (18 ani și 5 luni). Născut în 1905 în satul Stejărișul, a slujit 26 de ani în comuna natală începând cu 1928, după ce parohia fusese vacantă vreme de 5 ani, așa cum ține să menționeze în *Cronica parohială*⁴⁴. Începând cu 1 noiembrie 1954 a primit numirea pentru Turnișor, dar tergiversarea situației părintelui Todor, a complicat și mai mult lucrurile, fiind pus în situația de sluji împreună cu părintele Ioan Albu de la parohia Sibiu-Iosefin, unde îndură „multe neajunsuri”. Între timp are loc numirea preotului Nichifor Todor la parohia Sibiu-Trei Stejari, dar locuirea timp de câteva luni sub același acoperiș a celor două familii a contribuit la instalarea unei animozități generale între cei doi, cu atât mai mult cu cât părintele Todor nici nu a participat la instalarea noului paroh, nici nu l-a inițiat în cunoașterea comunității din Turnișor. Singura persoană care l-a ajutat în acest sens a fost crâșnicul David Banciu.

Părintele Laurean a continuat activitatea liturgică formată în parohie, a răspuns cu promptitudine la chemările credincioșilor, a încercat prin scurte pareneze să-i facă pe păstoriți mai conștienți de rolul său și a săvârșit cu regularitate vecerniile din ajunul Duminicilor și al sărbătorilor, „deși credincioșii nu veneau la biserică”. În vederea efectuării unor amenajări la biserică și cimitir a crescut contribuția (achitată în general de circa 80 de familii) de la 25 la 31 de lei, confruntându-se cu o scurtă opoziție a credincioșilor, dar realizările înregistrate la finele anilor '50 i-au convins pe enoriași de bunele lui intenții.

Împlinind vârsta de 68 de ani, dintre care 45 de activitate pastorală, părintele Laurean Neagu a fost pensionat începând cu data de 1 noiembrie 1973, devenind primul preot pensionat din această

parohie. Singurul său regret a fost că nu i s-a îngăduit să săvârșească slujbele din parohia vacantă până la sosirea următorului preot. Contribuția sa din Cronica parohială și-o încheie cu aprecierea generală a propriei activități

„n-am fost pedepsit, dar nici răsplătit, căci îmi face impresie că distincțiile se acordă nu după muncă, ci după simpatie. Dar cu noi «nu călătorește nici bogăția, nici mărirea». Cele realizate de mine la Turnișor sunt lucrări care nu mă vor da uitării, chiar dacă ar voi cineva să fiu uitat [...] De toate și pentru toate dau mulțumită Preabunului Dumnezeu și cu bunătațea Lui să binecuvânteze cu spor pe credincioșii parohiei și urmașilor în preoție să le dea putere de muncă să înfăptuiască mai mult decât antecesorii lor»⁴⁵.

Cu această convingere, părintele Laurean s-a retras din Turnișor, fiind înlocuit începând cu 1 decembrie 1973 de către preotul Dionisie Turcu care a păstorit parohia până în 27 septembrie 2001 (27 ani și 10 luni). Născut în anul 1920, fiul preotului Dionisie Tudor din Țara Făgărașului, părintele Dionisie Turcu a fost hirotonit la 6 decembrie 1946 de mitropolitul Nicolae Bălan pe seama parohiei Tulgheș 13 decembrie 1946-1948, apoi transferat în intervalul 1949-1961 la Dejani, parohie revenită de la greco-catolici, iar între 1961 și 1973 a activat la Crăciunel de Jos – Blaj, tot parohie revenită, pe care a părăsit-o cu greu pentru a veni în Turnișor.

Într-o însemnare făcută în cronică parohială la 1 ianuarie 1985, părintele Dionisie Turcu enumeră o serie de lucrări realizate întrucât „casa parohială, curtea și împrejmuiala lăsau mult de dorit”. Astfel a purces la ridicarea unui gard de piatră cu panouri metalice, cimentând curtea „denivelată și plină de gropi”, s-a realizat branșarea la rețeaua de apă-canal. De asemenea este săpată o fântână în cimitir. Curtea bisericii a fost și ea împrejmuită cu gard nou, iar sfântul locaș a fost zugrăvit în exterior de două ori în 10 ani. Se achiziționează mobilierul pentru altar și se înlocuiesc strănile vechi cu unele noi din stejar, fiind aduse și sfeșnicele cele mari, precum și candelabrele. Desigur, cea mai notabilă lucrare din acest interval a fost pictarea bisericii în frescă de către Căzila Valeria, Căzila Ioan și fiul lor, Căzila Ionel. Sfințirea picturii s-a făcut de către mitropolitul Antonie Plămădeală în prezența unui sobor numeros evocat de către părintele Nichifor Todor:

„Ziua de duminică 14 iulie 1985 n-a fost numai o zi cu soare, ci și o zi mare pentru întreaga obște românească a Turnișorului. În dimineața zilei respective, Înaltpreasfințitul Dr. Antonie Plămădeală, Mitropolitul Ardealului, poposește în fața bisericii «Sf. Nicolae», în dăngătul clopotelor, pentru resfințirea locașului de cult. Înconjurat de un sobor de preoți și diaconi, format din P.C.

Păr. vicar în pens. Traian Belășcu, P.C. Dănilă Luca, protopopul Sibiului, P.C. Prot. Nichifor Todor Sibiu-Treistejari, P.C. Prot. Mircea Crețu – Tâlmăciu, P.C. Preot Mircea Leb – Ghijasa de Sus și parohul bisericii P.C. Prot. Dionisie Turcu, precum și P.C. arhid. Dumitru Dan, cons. arhiepiscopesc și P.C. arhid. Ioan Galea, secretar arhiepiscopesc și P.C. diacon Nichifor Stancu»⁴⁶.

Schimbările survenite pe plan politic după Decembrie 1989 nu au adus modificări importante în activitatea părintelui Turcu care și-a continuat cu același sărg misiunea pastorală. O dată cu ieșirea sa la pensie se încheie și însemnările din Cronică.

Addenda

Foarte activ a fost preotul Ioan Covaci care a păstorit comunitatea din Turnișor între 1 octombrie 2001 și 30 octombrie 2010 (9 ani și 1 lună), lui datorându-i-se bună parte din amenajările pe care pelerinul le poate observa și astăzi. Născut la 5 septembrie 1947 în localitatea Moisei (jud. Maramureș), părintele Ioan Covaci a desfășurat o frumoasă activitate pastorală în parohiile Bulz (Bihor) (1977-1986), Aciliu (1986-1997) și Avrig-Catedrală (1997-2001). Ajuns în Turnișor și secondat de episcopul Badiu Aron, noul paroh a continuat lucrarea de ctitor care îl consacrase deja la Bulz și Avrig și astfel a demarat lucrările de schimbare a acoperișului (țiglă și structura de lemn), de refacere a tencuielii exterioare, respectiv de zugrăvire exterioară a lăcașului de cult. Cu acest prilej se aduc o serie de îmbunătățiri turnului clopotniță. Tot acum s-au efectuat lucrări de introducere a gazului și a apei în biserică și curte, iar pentru a spori confortul enoriașilor au fost instalate 2 convectoare pe gaz, respectiv dispozitive de aer condiționat, precum și stația de amplificare. De asemenea, noul paroh s-a îngrijit și de înzestrarea bisericii cu noi obiecte de cult și veșminte liturgice.

Convins că buna rânduială din biserică trebuie să rezoneze cu organizarea spațiului exterior lăcașului de cult, părintele Covaci a desfășurat lucrări de amenajare și pavare a platoului din fața bisericii, realizând aleile de acces de jur împrejurul edificiului și către anexe. A împrejmuit cu gard de beton hotarul de nord al curții, realizând și gardul de fier forjat cu modele religioase spre răsărit. La baza colinei a fost amenajată cu acest prilej și o mică parcare. Cimitirul a fost și el prelungit și îngădit înspre aeroport. La toate acestea s-au adăugat ridicarea de troițe pe cuprinsul parohiei și înfrumusețarea cu o placă comemorativă a monumentului eroilor căzuți în timpul celor două conflagrații mondiale și la Revoluția din Decembrie 1989.

O contribuție deosebită o reprezintă cele două anexe ridicate în curte: o clădire destinată serviciilor

de asistență socială și programelor de tip after school, în care a fost plasată și o parte din biblioteca parohială, precum și casa lumânărilor de formă octogonală, înzestrată cu mobilier de inox și împodobită cu reprezentările celor 12 praznice împărătești pe boltă. Cu hotărârea unanimă a consiliului parohial s-a decis vânzarea vechii case parohiale, urmând ca suma obținută să acopere o mică parte din contravaloarea tuturor acestor lucrări.

În plan pastoral-misionar părintele Ioan Covaci a reactivat comunitatea care trecea prin importante schimbări demografice determinate de dezvoltarea Zonei Industriale de Vest a Sibiului. Pe lângă săvârșirea serviciilor liturgice presupuse de cultul divin public, parohul a făcut o prioritate din recatehizarea enoriașilor, accentuând temele de morală și de inițiere în adevărurile de credință.

După pensionarea părintelui Covaci, la 1 decembrie 2010 a fost numit ca preot paroh Ciprian Vasile Creangă, care a continuat proiectele de natură socială, organizând școli de vară pentru dezvoltarea spirituală a copiilor și a tinerilor din Turnișor. La acestea s-au adăugat lucrări de renovare în interiorul bisericii, pictarea pridvorului și înfrumusețarea exteriorului cu un set de mozaicuri. La această lucrare ia parte începând cu 21 noiembrie 2016 și părintele Radu Gârbacea, în calitate de preot II.

Concluzii

O dată în plus, un document aparent nesemnificativ aduce detalii deosebit de interesante care ne ajută să reconstituim experiențele trecute ale comunității pentru a înțelege într-o manieră cât mai completă realitățile prezente. Însemnările din Cronica parohială, realizate de preoții din Turnișor, ilustrează în mod exemplar cât de dificilă este misiunea pastorală în general și cât de variate sunt reacțiile grupului social în sânul căruia activează. În calitatea lor de mărturii subiective, informațiile livrate trebuie confruntate și cu alte surse, dar acest lucru nu știrbește cu nimic importanța lor ori credibilitatea autorilor care au consemnat cu responsabilitatea cuvenită ceea ce li s-a părut relevant. Rămâne ca și păstorii de astăzi să ducă mai departe această responsabilitate și să înregistreze momentele marcante ale comunității, ducând mai departe respectiva tradiție.

Note:

1. Autor al tezei de doctorat *Die Gubernatoren Siebenbürgens 1774–1867* (publicată și în limba română: *Guvernatorii Transilvaniei, 1774–1867*, Sibiu, 1943), dar și al unei suite de peste 360 de monografii care priveau comunitățile

și bisericile săsești de pe cuprinsul Transilvaniei.

2. Prot. Nichifor Todor indică proveniența informațiilor în *Chronica parochiei ortodoxe orientale Turnișor*, manuscris, p. 10.

10. Ulterior o formă sistematizată a acestui material a fost publicat sub titlul „Din viața bisericească în arhiepiscopia Sibiului – Resfintirea bisericii ort. rom. «Sf. Nicolae» din suburbia Turnișor-Sibiu”, în *Mitropolia Ardealului*, an. XXX (1985), nr. 7-8, p. 469-471.

3. Prot. Nichifor Todor, „Din viața bisericească în arhiepiscopia Sibiului”, p. 469.

4. *Recensământul general al populației României din 29 Decembrie 1930*, vol. II, București 1938, p. 412.

5. *Recensământul general al populației României din 29 Decembrie 1930*, vol. II, București 1938, p. 727.

6. A se vedea Daniel Dumitrescu, „Reacții transilvănene la edictul de toleranță iosefin”, în *Annales Universitatis Apulensis, Series Historica*, 8, 2004, p. 87-98; idem, „Edictul de toleranță iosefin în Transilvania: repere istoriografice și perspective ale cercetării”, în *Annales Universitatis Apulensis, Series Historica*, 11/I, 2007, p. 237-248.

7. Pr. Prot. Nichifor Todor, „Din viața bisericească în arhiepiscopia Sibiului”, p. 470. Transcrierea întregii inscripții este păstrată în manuscris în Arhiva Bisericii „Sf. Nicolae” din Turnișor: „Acest mineiu ce să zice luna lui Martie, s-au cumpărat din avierea [ilizibil] Dumniilor Salomia, muierea lui Avram Apolgan (crâsnicul de atunci), Sara, muierea lui Zaharie Matei, Maria, muierea lui Lazăr Banciu cel Tânăr și Ana lui Petru Părău din Turnișor. Și s-au dat la această sfântă biserică, caria să zice la Pravoslavnica Viaici (?) Grecească Neunită, care acum dintru întâiu s-au zidit, întru acest sat Turnișor din Scaunul Sibiului, unde să prăznuiește hramu Sfântului Ierarh Nicolae, pentru vecinica lor și a tot niamu lor pomenire, scriind în vremea aceasta eu cărmuitor și deplin protopop eu Ilie Popovici întru acest scaun a Sibiului și neunit paroh în acest vorstadt al Sibiului. Turnișor, 20 februarie 1812”.

Tot la 20 februarie 1812 se face și următoarea însemnare pe Mineiul din luna septembrie: „Acest Mineiu ce se zice luna lui septembrie s-au cumpărat din averea și masa dumneai Stana, muierea dumnealui Rusalin Vâlc din Turnișor și s-au dat la acea biserică care acum dintâiu s-a făcut, întru aces numit sat Turnișor, de lege pravoslavnică grecească neunită, unde să prăznuiește hramu Sfântului Ierarh Nicolae și s-a dar aceasta pentru veșnica ei și a tot neamul ei pomenire, fiind în vremea aceasta ocârmuitoriu și deplin protopop Ilie Popoviciu în slăvit scaun Sibiului și paroh neunit în acest vorstadt al Sibiului” (Sebastian Dumitru Cârstea, *Monografia Bisericilor Ortodoxe din Sibiu*, Agnos, Sibiu, 2008, p. 58).

8. *Chronica parochiei ortodoxe orientale Turnișor*, p. 5f.

9. Primăria Sibiului, „Patrimoniul Industrial: Repere cronologice 1845-1945”, <http://patrimoniul.sibiu.ro/istorie/industrie/37> (22.11.2018).

10. Ioan Ovidiu Abrudan, „Pictori muraliști și iconari, în bisericile din părțile Sibiului, din vremea păstoririi episcopului Vasile Moga”, în *ASTRA SABESIENSIS*,

Supliment număr 1, 2017, p. 596; Alina Geanina Ionescu, *Icoane pe lemn și sticlă din principalele colecții sibiene*, Sibiu, Editura Astra Museum, 2009, p. 115, 122.

11. Prof. Univ. Dr. Dionisie M. Turcu, „Biserica Ortodoxă din Turnișor I – 200 ani de existență”, în *Tribuna*, 19.12.2011 <http://www.tribuna.ro/stiri/actualitate/biserica-ortodox-a-din-turni-sor-i-200-ani-de-existen-t-a-72931.html> (22.11.2018)

12. Cronica p. 12 v.

13. Autobiografia lui Ioan Muntean, potrivit Prof. Univ. Dr. Dionisie M. Turcu, „Biserica Ortodoxă din Turnișor I – 200 ani de existență”.

14. *Chronica parochiei ortodoxe orientale Turnișor*, p. 4f.

15. *Chronica parochiei ortodoxe orientale Turnișor*, p. 4f.

16. *Chronica parochiei ortodoxe orientale Turnișor*, p. 11v.

17. Primăria Sibiului, „Patrimoniul Industrial: Repere cronologice 1845-1945”, <http://patrimoniul.sibiu.ro/istorie/industrie/37> (22.11.2018).

18. *Chronica parochiei ortodoxe orientale Turnișor*, p. 5v.

19. *Chronica parochiei ortodoxe orientale Turnișor*, p. 12v.

20. *Chronica parochiei ortodoxe orientale Turnișor*, p. 12f.

21. *Chronica parochiei ortodoxe orientale Turnișor*, p. 17v.

22. *Chronica parochiei ortodoxe orientale Turnișor*, p. 16f-17f.

23. Prot. Nichifor Todor, „Din viața bisericească în arhiepiscopia Sibiului”, p. 470

24. *Chronica parochiei ortodoxe orientale Turnișor*, p. 1v.

25. *Chronica parochiei ortodoxe orientale Turnișor*, p. 2f.

26. *Chronica parochiei ortodoxe orientale Turnișor*, p. 3f.

27. *Chronica parochiei ortodoxe orientale Turnișor*, p. 3f..

28. *Chronica parochiei ortodoxe orientale Turnișor*, p. 3f.

29. *Chronica parochiei ortodoxe orientale Turnișor*, p. 3f.

30. *Chronica parochiei ortodoxe orientale Turnișor*, p. 3f.

31. Prof. Univ. Dr. Dionisie M. Turcu, „Biserica Ortodoxă din Turnișor I – 200 ani de existență”.

32. Mircea Păcurariu, *Cărturari sibieni de altădată*, Ed. a II-a, Andreiana, Sibiu, 2015, p. 599.

33. Prof. Univ. Dr. Dionisie M. Turcu, „Biserica Ortodoxă din Turnișor I – 200 ani de existență”.

34. *Chronica parochiei ortodoxe orientale Turnișor*, p. 12v.

35. Mircea Păcurariu, *Cărturari sibieni de altădată*, Ed. a II-a, Andreiana, Sibiu, 2015, p. 600.

36. *Chronica parochiei ortodoxe orientale Turnișor*, p. 13f.

37. Oana Rusu, „Slujba Parastasului pentru părintele Nichifor Todor”, în *Ziarul Lumina* din 8 Mai 2011, <http://ziarullumina.ro/slujba-parastasului-pentru-parintele-nichifor-todor-11271.html> (18.12.2018)

38. *Chronica parochiei ortodoxe orientale Turnișor*, p. 12f.

39. *Chronica parochiei ortodoxe orientale Turnișor*, p. 12v.

40. *Chronica parochiei ortodoxe orientale Turnișor*, p. 12v.

41. *Chronica parochiei ortodoxe orientale Turnișor*, p. 15f.

42. *Chronica parochiei ortodoxe orientale Turnișor*, p. 15f.

43. Sebastian Cârstea, *Monografia Bisericii Ortodoxe din Sibiu*, p. 56

44. *Chronica parochiei ortodoxe orientale Turnișor*, p. 14f.

45. *Chronica parochiei ortodoxe orientale Turnișor*, p. 17f.

46. Prot. Nichifor Todor, „Din viața bisericească în arhiepiscopia Sibiului”, p. 470.

Bibliography:

Prot. Nichifor Todor, „Din viața bisericească în arhiepiscopia Sibiului – Resfintirea bisericii ort. rom. «Sf. Nicolae» din suburbia Turnisor-Sibiu”, în *Mitropolia Ardealului*, an. XXX (1985), nr. 7-8, p. 469-471.

***, *Recensământul general al populației României din 29 Decembrie 1930*, vol. II, București 1938, p. 412.

Daniel Dumitrescu, „Reacții transilvănene la edictul de toleranță iosefin”, în *Annales Universitatis Apulensis, Series Historica*, 8, 2004, p. 87-98;

Daniel Dumitrescu, „Edictul de toleranță iosefin în Transilvania: repere istoriografice și perspective ale cercetării”, în *Annales Universitatis Apulensis, Series Historica*, 11/I, 2007, p. 237-248.

Sebastian Dumitru Cârstea, *Monografia Bisericii Ortodoxe din Sibiu*, Agnos, Sibiu, 2008

Ioan Ovidiu Abrudan, „Pictori muraliști și iconari, în bisericile din părțile Sibiului, din vremea păstoririi episcopului Vasile Moga”, în *ASTRA SABESIENSIS*, Supliment număr 1, 2017, p. 585-628.

Alina Geanina Ionescu, *Icoane pe lemn și sticlă din principalele colecții sibiene*, Sibiu, Editura ASTRA Museum, 2009.

Prof. Univ. Dr. Dionisie M. Turcu, „Biserica Ortodoxă din Turnișor I – 200 ani de existență”, în *Tribuna*, 19.12.2011 <http://www.tribuna.ro/stiri/actualitate/biserica-ortodox-a-din-turni-sor-i-200-ani-de-existen-t-a-72931.html> (22.11.2018).

***, „Patrimoniul Industrial: Repere cronologice 1845-1945”, <http://patrimoniul.sibiu.ro/istorie/industrie/37> (22.11.2018).

Mircea Păcurariu, *Cărturari sibieni de altădată*, Ed. a II-a, Andreiana, Sibiu, 2015.

Oana Rusu, „Slujba Parastasului pentru părintele Nichifor Todor”, în *Ziarul Lumina* din 8 Mai 2011, <http://ziarullumina.ro/slujba-parastasului-pentru-parintele-nichifor-todor-11271.html> (18.12.2018).

